

Springlevend slavernijverleden

Omgaan met gevoeligheden in de klas

De gevoeligheden rondom kolonialisme en racisme maken het voor docenten lastig om er les over te geven. Wolter Blankert gaf les op Curaçao en geeft vanuit die ervaring zijn visie op hoe je met dit onderwerp om kunt gaan.

Wolter Blankert was leraar aardrijkskunde, geschiedenis en maatschappijleer, onder meer op Curaçao (havo, vwo en lerarenopleiding). Hij is redactielid van het vakblad voor maatschappijleer *Maatschappij & Politiek*.

In 1974 werd ik leraar aardrijkskunde, geschiedenis en maatschappijleer aan het Peter Stuyvesant College te Curaçao, vernoemd naar de man die dit eiland tot een Nederlandse kolonie heeft gemaakt. In 1969 had zich op het eiland een revolutie voltrokken. Een woedende menigte van stakende arbeiders stak het befaamde historisch centrum in brand, aangevuurd door sociaal onrecht en alcohol. Dit maakte een eind aan de politieke macht van de witte bovenlaag. Het Curaçaose volk, overwegend donker van huidskleur, nam zelf het heft in handen. Op mijn school behoorde twee derde van de leerlingen daartoe, krap een derde had een Nederlandse achtergrond, met ouders die er meestal tijdelijk werkten. Tussen beide groepen bestond een redelijke harmonie. Dat was mede te danken aan het zelfbewustzijn van de Curaçaose leerlingen. Het was de tijd waarin Black Power praktische vruchten afwierp. De meeste leerlingen droegen afrokapsels en toonden trots op hun achtergrond.

Slavernij

Vanzelfsprekend gaf ik les over de slavernij. Een interessant onderwerp, maar wel iets uit het verre verleden, zonder gevoeligheden. Net zoals je in Nederland de erbarmelijke arbeidsomstandigheden omstreeks 1900 behandelt. Twee jaar later mocht ik, vanwege mijn brede bevoegdheid, voor de sociale vakken het curriculum van de net opgerichte Curaçaose lerarenopleiding opzetten. Niemand vond het raar, althans dat liet men niet merken, dat een uitzendkracht dat deed. De slavenhandel, de slavernij en alles wat daarmee samenhangt, zoals de Afrikaanse achtergrond, namen een belangrijke plaats in binnen dat curriculum. Met het standaardwerk *From Columbus to Castro* van Eric Williams, de vermaarde historicus uit Trinidad, als handboek voor studenten. Dat boek heeft de centrale stelling dat de slavernij de belangrijkste bijdrage heeft geleverd aan de indus-

triële revolutie in Engeland door de accumulatie van kapitaal. Andere auteurs nuanceerden dat. Mijn kritische studenten, zonder uitzondering 'echte' Curaçaoënaars, debatteerden hier vol vuur over, maar vonden de slavernij zelf geenszins gevoelig liggen. Niemand kwam op de gedachte mijn rol als vakdocent bij dit onderwerp ter discussie te stellen. Zichzelf als slachtoffer afschilderen, was wel het laatste wat zij ambieerden. Peter Stuyvesant was een verfoeide kolonisator, maar tevens de grondlegger van Curaçao als land. Niemand opperde daarom zijn standbeeld(je) omver te trekken (dat gebeurde wel na 2000). Wie in het Caribisch gebied al te zeer aanschopt tegen het kolonialisme, vervloekt zijn eigen geboorte.

Zelfbeschikking

Vol animo zochten de studenten uit wat nu echt typisch is voor de slavernij en wat er nog meer hoort bij het betreffende tijdperk, een onderwijskundig belangrijke opdracht. Zo hoorden vooral gruwelijke lijf- en doodstraffen en uitbuiting bij die tijd. De in het Rijksmuseum prominent getoonde voetenklem vond men toen op elk schip en in elke gevangenis.¹ Slaven leden onder rechteloosheid, maar in grote delen van Europa waren boeren overgeleverd aan de grillen van de adel. Wezenlijk voor de slavernij was dat men verhandeld kon worden als een meubelstuk, van vrouw en kinderen gescheiden. Een huwelijk of relatie was onmogelijk zonder toestemming van de eigenaar. Dat volstreekte gebrek aan zelfbeschikking maakte dat vrijwel iedere slaaf naar de vrijheid hunkerde. Op dat punt was een slaaf geen roerend goed, want de eigenaar had het recht hem die vrijheid te geven en hem zelfs tot erfgenaam te maken (dat ging doorgaans om de kinderen van de eigenaar). Bij de afschaffing van de slavernij in 1863 telden Paramaribo en Willemstad veel meer vrije zwarten dan slaven. Een (klein) deel had het tot grote welvaart gebracht en hield er zelf slaven op na.

¹ Tentoonstelling Rijksmuseum *Slavernij*, 2021.

Ghana

In 2009, inmiddels al vele jaren werkzaam bij het Europees Platform, belast met internationale uitwisselingen, bezocht ik met een groep Nederlandse en Antilliaanse leerkrachten Ghana. Vol hartelijkheid bracht een Ghanese rector de eeuwenoude band tussen Nederland en Ghana in herinnering, gegrondvest op een bloeiende handel. Daarop barstte een Antilliaanse lerares in woede uit. Het was een schande, die relatie was in bloed gedrenkt, de Nederlanders waren schurken die duizenden onschuldige burgers tot slaaf hadden gemaakt. De slavernij was een misdaad vergelijkbaar met de Holocaust. Haar generatie (volgend op die van mijn studenten) voelde daarover nog steeds de pijn en werd erdoor getraumatiseerd. Onze Ghanese gastheer zat er zichtbaar mee in zijn maag. Hij wilde niets afdoen aan de gruwelen van de slavenhandel, maar als trotse Ghanese wilde hij er toch op wijzen dat de Nederlanders niemand tot slaaf hadden gemaakt. Daartoe misten ze de kracht, ze waren aangewezen op het aanbod van volledig onafhankelijke Ghanese vorsten. Geen Europeaan waagde zich destijds buiten de kustforten. Die handel was verfoeilijk, daarvoor wilde hij zich best excuseren, maar het waren andere en vooral wrede tijden over de hele linie. Zonder slavenhandel zouden krijgsgevangenen zijn gedood volgens toenmalig gebruik. Met als ironisch bedoelde uitsmijter: 'De meeste Ghanese hier zouden graag met u willen ruilen.' Die woorden zweepten de emoties bij enkele reisgenoten verder op, met genocide, getraumatiseerd en Holocaust als steekwoorden. Dertig jaar daarvoor onbekende termen. De tijd bleek wonden niet te helen, maar te veroorzaken of open te rijten, met nadruk op slachtofferschap.

Toetssteen

Deze verschuiving in opvattingen, afkomstig uit de Verenigde Staten, heeft zich ook in Nederland voltrokken. Sinds enkele jaren dient als toetssteen voor iemands visie of hij over 'slaven' of over 'tot slaaf gemaakt' spreekt. Het eerste karakteriseert iemand tot reactionaire racist, het tweede tot begripvolle antiracist. Ook dit in navolging van

Angelsaksisch taalgebruik, waar 'slave' het meer en meer aflegt tegen 'enslaved'. 'Verslaafde' in het Nederlands, maar een andere groepering heeft die term al geclaimd. In tegenstelling tot de vervanging van blank door wit, valt de redenering erachter moeilijk te volgen. Juist in het begrip 'slaaf' zit opperste ellende besloten. De slavernij zou een tegennatuurlijke afwijking zijn, maar die kwam voor in het grootste deel van de wereld in alle tijden. In de negentiende eeuw waren alle slaven op de Antillen en in Suriname als zodanig geboren, sommige slaven werden vrij verklaard, maar een vrije kon niet meer tot slaaf worden gemaakt. Toch bediende het Rijksmuseum zich uitsluitend van die term. Uitstekend als je mensen daar een plezier mee doet, maar vooralsnog zijn dat er niet veel buiten het professionele circuit.

Racisme

Voor leerkrachten is het vooral lastig. Het belemmert de behandeling van een onderwerp, als je je het hoofd moet breken over de correcte terminologie. Voorlopig lijkt het verdedigbaar de termen naast elkaar te gebruiken om te onderstrepen dat het dwaasheid is er aparte visies aan te koppelen. Het gaat om een aansprekend onderwerp dat vele vragen oproept en aanknopingspunten biedt voor lessen over het heden en verleden. Gevoelig hoeft het niet te liggen, niemand idealiseert dit verleden. Tegengaan van racisme is een prioriteit binnen het onderwijs en daarbij de slavernij betrekken is vanzelfsprekend. Mijn studenten ontkenden destijds het bestaan van racisme op Curaçao na 1969, waarop ik ze de vraag voorlegde of er dan geen verband meer bestond tussen huidskleur en sociaaleconomische positie. Die relatie vormt immers de harde kern van racisme. Het opleggen van gekunstelde termen of het uitbannen van zeehelden om twijfelachtige redenen werkt averechts. Omdat de hoofdzak uit het zicht verdwijnt als bijzaken het debat gaan bepalen. ■

Dit artikel is eerder gepubliceerd in *Maatschappij & Politiek*.

Tronco, meervoudig voetblok voor het ketenen van tot slaaf gemaakte mensen. Was te zien in de tentoonstelling *Slavernij in het Rijksmuseum*. Collectie Rijksmuseum.

